

RİSK İLETİŞİMİNDE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ KULLANIMI VE “RİSK” İÇERİKLİ MESAJLARIN OLUŞTURULMASI SÜRECİNE YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME

Eda TURANCI*

ÖZET

Geleneksel toplumlara özgü “doğal risklerin” yanında günümüz modern toplumları, kendine özgün yapısından, insan eylemlerinden, sanayileşme ve teknolojik ilerleme vb. gibi nedenlerden dolayı çok çeşitli risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu sürece paralel olarak iletişim araçlarının da gelişmesi ve yaygınlaşması, risk gibi disiplinler arası bir konuyu iletişim disiplini açısından da anlamlı kılmaktadır. Aynı zamanda iletişim araçlarından iletilen risk içerikli mesajlar toplumdaki risk farkındalığını da arttırmakta ve risk algısını olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. Ancak, burada dikkat edilmesi gereken esas konu, risklerle ilgili mesajların iletilmesinden ziyade topluma nasıl iletiildiği, nasıl sunulduğudur. İletilen mesajların toplumda korku ve panik yaratabileceği göz önünde bulundurulsa mesajların içeriklerinin ve risk iletişimi stratejilerinin doğru, etkili ve titiz bir çalışma ile yürütülmesi gerekmektedir. Bu nedenle mesajların oluşturulması sürecinde, mesajın kaynağı, iletim aracı, ileti sıklığı, hedef kitlenin özellikleri, mesajın aktarımında seçilen kelimeler ve semboller, mesajın içeriği, geri bildirim alma ve bu doğrultuda mesajın yeniden düzenlenmesi süreci vb. gibi pek çok sürece dikkat edilmeli ve her adım etkili bir şekilde planlanmalı ve uygulanmalıdır. Buna göre, çeşitli risklerle yüz yüze kalan modern toplumlarda risk iletişimine gereken dikkati ve özeni göstermek halkla ilişkiler departmanlarının bir alt kolu olarak uygulamaya koymak önemlidir.

Anahtar Sözcükler: “Risk Toplumu”, “Risk İletişimi”, “Kitle İletişim Araçları”

AN EVALUATION IN THE PROCESS OF CONSTITUTING “RISK” CONTAINING MESSAGES AND USING MASS MEDIA IN THE RISK COMMUNICATION

ABSTRACT

Today, modern communities face with a great variety of risks due to their specific nature, human acts and for any reasons such as industrialization, technological progress, etc. as well as any specific “natural risks” for traditional communities. Also, development and expansion of the media make an interdisciplinary matter such as risk meaningful for communication disciplinary in line with this process. Furthermore, any risk containing messages communicated by the media increases risk awareness in community and affects risk perception positively or adversely. However, main matter to be considered here how to communicate and offer the risks to community rather than mode of communicating the risks. If it is considered that any communicated messages may create a fear and panic in community, contents of the messages and risk communication strategies need to be executed by a correct, efficient and careful study. Therefore, a great range of processes such as source of the message, media, communication frequency, features of the target audience, words and symbols selected in communication of the message, content of the message, feedback, rearrangement of messages, etc. should be considered in generation of the messages, and each step should be planned and applied efficiently. Accordingly, it is important to pay any necessary attention and take any necessary care to the risk communication and to apply the risk communication as a sub-branch of public relations departments in modern communities, who face with a great variety of risks.

Key Words: “Risk Society”, “Risk Communication”, “Mass Media”

* Araş. Gör. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi

GİRİŞ

Modernleşmenin toplumsal, siyasal, kültürel, ekonomik, teknolojik ve ekolojik pek çok alanda ortaya çıkan etkileri ile bu alanlarda yol açtığı değişimler, yeni kavramları gündelik hayata dahil etmiştir. Bu açıdan bakıldığında çeşitli alanlarda sıklıkla kullandığımız ve geleneksel toplumlardan ziyade modern toplumları betimleyen bir kavram olan risk kavramı tıp, işletme, ekonomi, bankacılık ve iktisat gibi disiplinlerin yanı sıra iletişim disiplini içinde de kendine yer edinmektedir.

Risk kavramı, herhangi bir olayın ya da eylemin sonucu ortaya çıkma olasılığı bulunan bir duruma işaret eder ve genel itibarıyla günümüz toplumlarında sonuçlara ilişkin belirsizlik nedeniyle endişe verici durumları kapsar. Özellikle son yıllarda sıklıkla karşılaştığımız yeni ve küresel risk (küresel ısınma, yaşanan doğal ve endüstriyel felaketler, kitlesel etkileri olan hastalıklar ve salgınlar vb.) unsurları bu olumsuz algıyı pekiştirmektedir.

Risk kavramına ilişkin literatür incelendiğinde kavramın daha çok tıp, ekonomi, iktisat, işletme ve bankacılık gibi alanlar açısından anlamlı olduğu görülmektedir. Ancak risklerin ve etkilerinin küresel boyutlara ulaşması gibi faktörler risk kavramını iletişim alanı içine de dâhil etmiş ve risk iletişimi (risk communication) uygulamalarını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle, risk iletişimi kavramı iletişim disiplini içinde de giderek önem kazanmaktadır.

Halkla ilişkiler literatürü açısından ise risk iletişimi süreçlerinin “kriz iletişimi”^{*} ve “kriz yönetimi” ile benzer anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Bu iki iletişim süreci arasında esas olarak birbiri ile iç içe geçmiş bir ilişki olsa dahi çok temel farklılıklar olduğu söylenebilir. Buna göre sistemli bir akıl yürütme ile denilebilir ki, risk veya risk iletişimi özellikle bir olayın ortaya çıkmasından önceki süreçleri ve olasılıkları, iletişim eylemlerini kapsarken, kriz iletişimi süreçleri daha çok bir olayın sonucu ortaya çıkan durumları yönetmek amacıyla oluşturulur. Risk iletişimi daha çok başlangıç odaklı iken kriz iletişimini daha çok sonuç odaklı düşünmek mümkündür. Ya da çok daha temel ve basit bir ifade ile söylenebilir ki, risklerin iyi yönetilemediği, kontrol edilemediği durumlarda krizlerin yaşanması muhtemeldir.

Modern toplumlarda risk kavramının edindiği merkezi konum arttıkça, risk iletişimi de aynı ölçüde önem kazanmaktadır. Bunun yanı sıra risk kavramının toplumsal hayattaki etkilerini ve konumunu anlamak için kavramın sosyolojik açıdan da incelenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, çalışmada ilk olarak Ulrich Beck’in “Risk Toplumu” (Risk Society) olarak adlandırdığı ve

^{*} Risk iletişimi ile kriz iletişimi üzerine daha detaylı tanımlama tartışmaları için İnci Çınarlı'nın çalışması incelenebilir. Bkz. Çınarlı İ. (2005). “Risk İletişimi Açısından SARS (Şiddetli Akut Solunum Sendromu) Salgını.” Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, Haziran, Sayı: 02, ss: 55-69.

Anthony Giddens, Scott Lash, John Urry* gibi isimlerin katkıda bulunduğu, aynı zamanda risk kavramının sosyolojik olarak analiz edildiği teori kısaca incelenecektir. Ardından risk iletişiminin, halkla ilişkiler ve iletişim disiplini içindeki yeri genel hatları ile çizilecek, son olarak ise özellikle risk iletişimde ve riskin yönetilmesi sürecinde kitle iletişim araçlarının kullanımı, önemi ile risklerle ilgili mesajların oluşturulması sürecinde dikkat edilmesi gereken faktörler ve bu mesajların toplumdaki etkisi tartışılacaktır. Çalışmanın amacı, öncelikle günümüz dünyasının risklerle ve tehlikelerle yüz yüze kaldığı düşüncesinden yola çıkarak, bir iletişim uygulaması olarak risk iletişiminin önemi vurgulamak, sonrasında ise, risk iletişimde kitle iletişim araçlarının rolünü, “risk” konulu mesajların toplumsal alandaki etkilerini ve risklerle ilgili mesajların oluşturulması sürecinde dikkat edilmesi gereken faktörleri açıklamaktır.

Tüm bu tespitlerden hareketle tasarlanan makalede, konu ile ilgili literatür taraması yapılarak, risk iletişimi konusuna ilişkin çalışmalar incelenmiş ve bu incelemeler ışığında, risk iletişimi sürecine dair bulgular derlenerek genel bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu bağlamda çalışma, risk iletişiminin önemini, kapsamını ve boyutlarını ortaya koyması açısından tanımlayıcı olmakla birlikte, risk iletişimi faktörlerinin analiz edilmesi bakımından da çözümleyicidir.

1. RİSK KAVRAMI

Risk, geleneksel toplumlardan ziyade modern toplumlarda daha sık karşılaştığımız bir kavramdır. Sağlıktan güvenliğe, iş yaşamından toplumsal yaşama, beslenmeden çevresel faktörlere, teknolojiden ekonomiye kadar pek çok alanda sıkça kullanmaya başladığımız kavram, kitle iletişim araçlarının da etkisiyle “sorun, felaket, karmaşa, karışıklık, kaos, tehdit, tehlike, sendrom vb.” gibi olumsuz kavramları çağrıştırmaktadır. Modern toplumda yaşanan riskler ve etkileri nedeniyle olumsuz anlamları pekişen kavram, aynı zamanda günümüzde yalnızca iletişim disiplini açısından değil, tıp, işletme, ekonomi, ekoloji, bankacılık ve iktisat gibi pek çok disiplin içinde de anlamlı hale gelmektedir.

Risk kavramının etimolojik olarak kökeni tam olarak bilinmese bile (Luhmann, 1993: 9) tarihsel olarak ilk kullanımının yaklaşık olarak, on altıncı ya da on yedinci (Giddens, 2000: 36) yüzyıllara denk geldiği varsayılmaktadır. Buna göre, Luhmann (1996: 3) kavramın “geleneksel toplumdaki modern topluma geçişte kullanılmaya başlanan” bir “neolojizm” olduğunu belirtirken, Giddens (2000: 36) risk kavramının ilk olarak dünyanın çeşitli yerlerine

* Ulrich Beck’in çalışmaları incelendiğinde, Anthony Giddens’in yanı sıra Scott Lash isminin de sıklıkla geçtiği görülmektedir. Buna göre, Beck’in ortaya koyduğu “Risk Toplumu” tezine Giddens kadar Lash ve Urry’nin de katkıda bulunduğu söylenebilir (Keyman, 1995: 50).

seyahat eden Batılı kaşifler tarafından ve “bilinmeyen sulara yelken açma” anlamında kullanıldığını söylemektedir.

Kavramın anlamsal değişimi ve dönüşümü incelendiğinde riskin ya da “risk almanın saygıdeğer bir girişim” (Furedi, 2001: 44) olarak algılandığı dönemlere de rastlanmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken Furedi’nin de (2001: 44) belirttiği gibi, terimin “belirli bir dönemde geçerli olan fikirler ve değer yargıları” çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğidir. Risk kavramını olumlayan görüşler ise genel olarak riskin şans kavramı ile aynı zamanlarda ortaya çıktığını belirtir (Giddens, 2010: 37). Burada vurgulanan risklerin her zaman ve her durumda kontrol altına alınması ya da kaçınılması gereken olumsuz faktörler olmadığı düşüncesidir. Tam aksine, risk almak kimi durumlarda beklenmedik fırsatlara neden olabilmektedir. Buna göre, modern toplumlarda “toplumsal değişimin motoru artık ereksel rasyonalite değil; yan etkilerdir, risklerdir ve tehlikedir” denebilir (Beck, 2005: 72, 85).

Her ne kadar risk kavramına kimi olumlu özellikler yüklense bile, modern toplumda bunun aksi bir yönelim mevcuttur. Bu doğrultuda önceden de belirtildiği gibi, kavram belirsiz durum ve olayları çağrıştırmaktadır. Risk kavramı en çok tehlike kavramı ile birlikte kullanılmaktadır. Bu nedenle iki kavram arasındaki ayrıma vurgu yapan Luhmann’a göre (1993: 22) iki kavram birbirleriyle alakalı ve ilgili olsa bile farklı anlamlar taşır. Buna göre, “riskli seçimler, içinde tehlike unsurlarını barındıran seçimlerdir” (Lopez’den akt. Luhmann, 1993: 22) denebilir ya da çok daha net olarak ifade etmek gerekirse; “Gelecekte meydana gelecek olası zararlar, eğer insanların kendi verdiği kararlarına bağlanabilirse, riskten söz edilir. [...] Tehlikelerse, buna karşıt olarak, kaynağı dışarıda olan zararlardır” (Bayhan, 2002: 195).

Bu açıklamadan da anlaşıldığı gibi, risk kavramı “belirli bir tehlikeyle bağlantılı olarak hasar, yaralanma, hastalanma, ölüm ve başka olumsuzluklarının meydana gelme olasılığı” (Furedi, 2001: 43) olarak tanımlanabilir. Sonuç olarak, modern toplumlarda kendine geniş ve disiplinler arası yer edinen kavram genellikle önceden tahmin edilemeyip, kestirilemeyen unsurlar taşır. Bunun yanında, özellikle yaşadığımız çağda, risklerin etkilerinin küresel boyutlara ulaşması nedeniyle genellikle olumsuz olarak ve tehlikelerle anılmaktadır. Bu nedenle bugün risklerden bahsedildiğinde yaratılan bu olumsuz algının yanı sıra, korku, panik, çaresizlik, belirsizlik ve endişeden de bahsetmek mümkündür.

2. “RİSK TOPLUMU”

Risklerin yoğunlaştığı ve aynı zamanda küreselleştiği modern toplumlarda risk olgusuna vurgu yapan teorilerin başında “Risk Toplumu” (Risk Society) teorisi gelmektedir. Özellikle sanayi sonrası toplumlara gönderme yapan “Risk Toplumu” ekolojik, sosyal, kültürel, ekonomik vb.

alanlarda var olan ya da olması muhtemel risklere, tehditlere ve bu tehdit ile risklerin küreselleşmesine, küresel etkilerine işaret eder.

Buna göre, Alman sosyolog Ulrich Beck'in ortaya koyduğu "Risk Toplumu" teorisi, "1970'lerin sonundan başlayarak biçimlenen günümüz dünyasının olumlu özelliklerine" (Çelebi, 2001: 43) ilişkin bir analizdir ve Beck riski "modernleşmenin yol açtığı ve yarattığı tehlikeler ve güvensizliklerle sistematik bir ilişki içinde olmak" (Slattery, 2008: 454) şeklinde tanımlar. Risk toplumu düşünceleri ve bunların ekseninde yapılan sosyolojik analizler başlı başına bir çalışma konusu olacak kadar kapsamlıdır fakat bu çalışmada riskin toplumsal alanda böylesine etkin bir rol oynamasının arkasındaki sebepleri biraz daha aydınlatmak için bunlara kısaca değinilmektedir.

İlk olarak belirtmek gerekir ki, Beck'in teorisi "makro sosyolojik" bir analiz olup "sanayi toplumundan risk toplumuna geçişin" (Yılmaz, 2010: 41) resminin çizilmesidir. Bu yaklaşımı post-modernizm tartışmaları ekseninde değerlendirmek, incelemek mümkündür fakat Beck (1996: 9) ve Kumar (2004: 234) "post" kavramı yerine alternatifleri olarak gördüğü "sonrası" ve "geç" ya da "radikalleştirilmiş" kavramlarını kullanmayı tercih eder. Buna göre, risk toplumu teorisi "modernite projesinin radikal sonuçlarının ortaya çıkmasını niteleyen 'geç-modernite durumu' tezidir" (Keyman, 1995: 49-50). Bu nedenle teorisi "post-modern" söylemlerden ziyade modernitenin ikinci bir devrine (Beck, 2005: 57) gönderme yapan "düşünsel modernite"* söylemi ile açıklanabilir. Bu görüş temel itibarıyla "modern toplumların kendi kendisiyle karşı karşıya geldiği" (Beck, 2005: 34), "kendi üzerlerine düşünmek zorunda kaldıkları ve aynı zamanda gerisin geri kendi üzerlerine düşünme yeteneğini geliştirdikleri" (Kumar, 2004: 170) yeni bir söylem biçimidir.

Beck, bir sınıflandırma yaparak modern toplumları iki evreye ayırır böylece sanayi toplumları ve sanayi sonrası dönemleri birbirinden ayrı tutar. Bu ayrıma göre, sanayi toplumları "eksik anlamda moderndir" yani çok daha açık bir ifade ile "yarı modern toplum"lardır (Kumar, 2004: 170). Böylece risk, "sanayi toplumunun erken dönemleri ile risk toplumu tanımlamalarının farklılaşmasından oluşmaktadır" (Yılmaz, 2010: 41). Aynı şekilde Giddens da günümüz toplumsal yapısını nitelemek için "post" ön ekinden faydalanmaz bunun yerine, "modernliğin özüne ilişkin gelişme aşamalarının tekrar sorgulanmasının" gerektiğini söyler (Yılmaz, 2010: 54). Böylece Giddens'in bu düşüncesinin bizleri "modernliğin yüzyılımızdaki karanlık yüzü" (2010: 16) olarak tanımladığı riskler ile tehlikeler üzerine düşünmeye ve risklere gereken önemi vermeye yönlendirdiği söylenebilir.

*Ulrick Beck ve Anthony Giddens "düşünsel modernleşme" düşüncesinin en bilindik savunucularındandır. (Kumar, 2004:169-170) Bu konuda Beck'in "Siyasallığın İcadı" (2005) isimli eseri "düşünsel modernleşme" kavramını daha detaylı olarak incelediği ve tartıştığı bir çalışmadır.

Günümüz toplumlarının, modern toplumun doğasına içkin risklerle sarılmış olduğu düşüncesinden yola çıkılarak oluşturulan “Risk Toplumu” düşüncesinde bu çalışma açısından iki önemli unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilki, söylemin risklerin küresel etkilerine, küreselleşmesine yaptığı, ikincisi ise, risklerin modern toplumlarda insan eylemlerinin sonucu olduğuna dair vurgudur. Buna göre, her iki unsur da risk iletişimi sürecine artan ihtiyacı daha net açıklamaktadır.

“Risklerin küreselleşmesi” düşüncesine teorisinde geniş yer veren Beck (1996) bu durumu “Bumerang Etkisi” benzetmesi ile açıklamaktadır. Buna göre küreselleşen riskler, ekonomik, toplumsal, kültürel, siyasal, sınıflar arası vb. ayrımlar yapmaz, dünyanın her yerine sınırları aşarak etki eder ve aynı zamanda toplumun tüm kesimleri için aynı tehdit unsurunu barındırır. Sanayi toplumlarında belirleyici olan “nimetlerin/zenginliklerin paylaşımı” iken risk toplumlarının belirleyici unsuru “şerrin (risklerin) paylaşım”ıdır (Beck, 2005: 35; 1996: 19-50). Pek çok ülke her ne kadar önlemlerini alıyor ya da alıyormuş gibi gözüküyor olsa dahi, “modernleşmenin yarattığı riskler, er ya da geç -riski- üretenler ve bunlardan faydalananlara da darbesini indirecektir” (Beck 1996: 23, 37). Buna göre, risklerle dolu bir dünyadan bahsedilirken aynı zamanda risklerin herkes için olası etkilerinden bahsetmek mümkündür.

İkinci olarak, modern toplumlarda “yeni bir risk profili”nin (Giddens, 2010: 101) oluştuğunu söylemek mümkündür. Giddens’in (2010: 101) burada bahsettiği “modern toplumsal yaşama özgü tehdit ve tehlike”lerdir. Bu durumu yine Giddens’in (2000: 40) izinden giderek açıklayacak olursak, günümüz modern toplumunun riskleri, geleneksel toplumun aksine doğadan, doğal afetlerden kaynaklanan “dışsal riskler” değildir. Bugünün riskleri insan eylemlerinin, modern toplum yaşantısının, teknolojik gelişmelerin, sanayileşmenin vb. pek çok unsurun “dünya üzerinde etkisiyle yaratılan ‘imal edilmiş riskler’dir” (Giddens, 2000: 40). Buna göre, insanlığın özellikle doğa üzerindeki etkilerinin artması ile bu doğrultudaki eylemleri, kendisinin bile öngöremediği ve çoğu zaman sonuçları açısından kontrol edemediği durumlara sebep olmaktadır. Bu iki risk tipi arasında temel bir ayırım yapan Giddens’a göre (2000: 40) hem geleneksel toplumlar hem de sanayi toplumları doğanın kendisinden kaynaklanan –verimsiz ürün, seller, hastalıklar, açlık, salgın vb.- risklerden kaygılanmaktadır fakat bugün “doğanın bize yapabileceklerinden daha az, bizim doğaya yapabileceklerimizden” endişelenmekteyizdir.

Görüldüğü gibi, içinde yaşadığımız dünya doğal olarak ortaya çıkan risklerin yanı sıra bir de insanoğlunun eylemlerinin sonucu olarak ortaya çıkan risk unsurları ile karşı karşıyadır ve bu risklerin etkileri küresel boyutlara ulaşmaktadır. Her ne kadar pek çok risk unsurunun küresel etkileri olduğu gözlemlenmekte olsa da etkilerin her zaman eşit dağılımından bahsetmek mümkün değildir. Bu konuya vurgu yapan Furedi’nin de (2001: 92) belirttiği gibi sağlık alanında eşitsizliklerin çok daha belirgin yaşandığı örnekler

mevcuttur. Sağlıklı beslenme, gıdaya erişebilme, sağlık hizmetlerinden yararlanma, barınma, temizlik ve hijyen ihtiyaçları gibi ihtiyaç ve haklara erişimde kimi bölgelerde ve sınıflarda yaşanan sıkıntılar bu kesimleri diğer kesimlere oranla daha fazla risklerle yüz yüze getirmektedir. Örneğin yalnızca temiz su sıkıntısı çeken ülkeler bile –ki su sıkıntısının başlıca sebepleri suyun tüketimindeki aşırılık ile küresel ısınmanın yol açtığı etkiler olarak düşünülebilir- çeşitli risklerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bunların başında salgın hastalıklar, sağlık sorunları, beslenmede yetersizlik vb. gelmektedir. Buna göre, UNESCO'nun (2006: 204) su ve sağlık arasındaki ilişkiye dair hazırladığı raporda, susuzluğun ve özellikle temiz sudan yoksunluğun ciddi sağlık riskleri barındırdığı, aynı zamanda her gün yaklaşık 3.800 çocuğun sağlıklı içme suyuna erişememekten, hijyen ve temizlik eksikliğinden, temel sağlık koşullarını yerine getirememekten hastalandığı, bir çoğunun da hayatını kaybettiği belirtilmektedir.

Bu eleştiriye katkı sağlayan Bauman (2003: 353) “riskler, yeryüzünde, zenginliklerin tersi bir istikamette seyrediyor. Zengin ülkeler, zehirlerini yoksul halklara et diye satma konusunda olağanüstü bir kapasiteye sahipler ki bunlar yoksulların erişebilecekleri tek ettir” demektedir. Bu durum toplumsal ve ekonomik anlamda sınıfsal farklılıkların yarattığı ayrımı açık bir biçimde ortaya koysa da pek çok risk unsurunun küresel etkileri olduğu yadsınamaz bir durumdur. Buna göre, son yıllarda yaşadığımız “küresel su sıkıntısı, küresel ısınma ve etkileri, sars, deli dana, kuş ve domuz gribi küresel hastalıklar ve salgınlar vb.” gibi küresel risk unsurları geniş bölgelerde hissedilmiştir ve pek çok insan ve bölge bu gibi risklere maruz kalmıştır.

Sonuç olarak denebilir ki, risklerin küresel etkileri bulunduğu bir gerçektir fakat risklerden etkilenme noktasında herkes için aynı oranda bir eşitlikten söz etmek her zaman mümkün değildir. Her ne kadar risklerin etkileri küresel olsa da etkilerin düzeylerinin ya da etkilere maruz kalmanın yarattığı sonuçların ekonomik farklılıklarla orantılı olduğu söylenebilir. Buna göre, herkes “hasta olma, kansere yakalanma” riski taşımaktadır fakat hastalığın tedavisi sürecinde sınıfsal ve ekonomik ayrımlar daha da belirginleşmektedir. Çok temel bir fark ile hastanede tedavi olma koşulları bile özellikle ekonomik farklılıklara göre değişmektedir. Buna göre denebilir ki, riskler küresel iken etkileri daha çok sınıfsaldır. Bunun yanında, risklerin böylesine küreselleştiği ve etkilerinin hızla yayıldığı dünyada, risklerin birçoğunun insan eylemleri sonucu ortaya çıktığı düşünülürse risklerin yönetilmesinde, riskin algılanması sürecinde risk iletişimine (risk communication) duyulan gereksinimin daha da netleştiği görülmektedir.

3. RİSK İLETİŞİMİNİN İLETİŞİM DİSİPLİNİ İÇİNDEKİ YERİ ve ÖNEMİ

Yukarıda bahsedilenlerden de anlaşılacağı gibi, riskler günümüz toplumlarının kaçınılmaz bir unsuru haline gelmiştir. Genel olarak insan eylemleri ile kamu ve özel sektörün doğaya, çevreye, insan sağlığına ve güvenlik unsurlarına etkileri sonucu risk faktörleri gün geçtikçe fazlalaşmakta ve küreselleşmektedir. Bu sürece paralel olarak iletişim araçlarının da gelişmesi, yaygınlaşması ve etkisinin artması yalnızca risklerle ilgili bilginin değil her türlü bilgi, veri ve enformasyonun hızla yayılmasına neden olmaktadır. Bugün dünyanın bir ucunda yaşanan herhangi bir olay sınırları aşarak küresel etkiler göstermektedir. Böylece hem bu gelişmeler dikkate alınarak hem de risklerin toplumsal hayatta yaratabileceği korku, panik ve endişe unsurları göz önünde bulundurularak risk iletişimine duyulan ihtiyaç daha da anlaşılabilir olmaktadır.

Risk iletişimine dair çeşitli tanımlamalar yapmak mümkündür. Fakat kabul etmek gerekir ki, “risk” ekseninde yürütülen çalışmalar ile risk iletişimine ilişkin analizler son otuz yıldır (Palencher ve Heath, 2007: 121; Capriotti, 2007: 326; Yılmaz, 2010: 26) giderek gelişmekte ve artmaktadır. Özellikle halkla ilişkiler dergilerinde son yıllarda en çok çalışan konuların incelendiği bir çalışma bu durumu daha net ortaya koymaktadır. Buna göre 1995 ile 2004 yılları arasında halkla ilişkiler literatürü tarandığında “risk iletişimi ile kriz iletişimi” (Ki ve Khang’dan akt. Taylor ve Kent, 2007: 140) konularının geçmişe oranla daha çok çalışma alanı olarak seçildiği ve diğer alanlara göre daha hızlı geliştiği gözlemlenmiştir.

Risk iletişimi genel olarak, “risk algılaması, risk değerlendirmesi, risk yönetimi ve risk analizi” (Çınarlı, 2009: 13; Yakut, 2008: 15-19; Heath ve Palencher, 2000: 134; Lundgren ve McMakin, 2004: 29) süreçlerinin bir parçası olarak değerlendirilir. Bu doğrultuda risk iletişiminin “yönetim” (Palencher ve Heath, 2007: 127) sürecinin önemli bir parçası olduğu söylenebilir. Aynı zamanda risk iletişimi, şirketlerin ya da kurumların iletişim faaliyetleri içinde oluşturulan ve –kriz iletişimi ve kriz yönetimi süreçlerine benzer bir şekilde- halkla ilişkiler departmanları tarafından yürütülen bir “alt-disiplin” (Heath ve Palenchar 2000: 131) olarak değerlendirilmelidir. Buna göre, Palenchar ve Heath’ın de ortaya koyduğu gibi (2007: 122) halkla ilişkiler araştırmalarında risk iletişimi ile risk yönetimi süreçleri, özel ve kamu sektörlerinin kendi faaliyetlerinin sonucu ortaya çıkan riskleri kontrol etmeyi başaramamaları ile ortak sorumluluklarını yerine getirmede başarısız olmaları sonucu ortaya çıkmıştır.

Pek çok alanda olduğu gibi kavramlara ilişkin tek ve ortak bir tanım vermek kolay değildir, bu konuya vurgu yapan Morgan (2002: 4) “risk iletişiminin içeriğine dair birtakım anlaşmazlıklar bulunduğunu” söyler. Buna göre, risk iletişiminin riskleri önemsizleştirdiği ya da sıradanlaştırdığına dair görüşlerin mevcut olduğu görülür. Bu görüşler çerçevesinde “risk iletişimi,

toplumu, teknolojiden doğabilecek olan riskin oldukça küçük olduğu ve önemsenmemesi gerektiği yönünde ikna etme” stratejileridir (Morgan vd., 2002: 4). Bu bağlamda, risk iletişimi “işletmeler ya da uzmanlar tarafından ‘beyin yıkamak’ için kullanılan bir kod” (Jasanoff’dan akt. Morgan vd., 2002: 4) olarak görülebilir. Fakat risk iletişimine dair pek çok tanımda bu olumsuz vurguya rastlanmamaktadır. Bu doğrultuda daha olumlu bir tanımlama ile risk iletişimi; “riskin doğası, büyüklüğü, önemi ve kontrolü ile yönetimi hususunda ilgili paydaşlar arasındaki etkileşimli (karşılıklı, interaktif) bilgi alışverişi süreci olarak” (Covello, 1997: 179) tanımlanabilir. Morgan ise risk iletişimini “insanlara ihtiyaç duydukları bilgileri sunmayı ve bu bilgiler ile onların sağlık, güvenlik ve çevreye yönelik riskler konusunda bağımsız şekilde yargıya varabilmelerini hedefleyen iletişim süreci” (Morgan vd., 2002: 4) olarak tanımlamaktadır.

Bu tanımlamalar çalışma açısından oldukça anlamlıdır çünkü tanımların vurgu yaptığı “enformasyonun, bilginin sunumu ve temini” ile “bilgi alışverişi” sürecinde kitle iletişim araçlarının rolü ve kullanım biçimi önemlidir.

3.1. Risk İletişimi Sürecinde Kitle İletişim Araçlarının Kullanımı ve Rolü

Geldiğimiz noktaya kadar sürekli olarak yinlendiği gibi riskler modern toplumların tanımlayıcısı konumuna gelmekle birlikte risk konusu giderek üzerinde sıklıkla durulan ve daha çok çalışmaya konu olan bir olgu haline gelmektedir. Modern toplumların karşılaştığı çok çeşitli riskleri sınıflandırmak mümkündür. Buna göre riskler, “çevresel riskler, medikal (sağlık riskleri) riskler, güvenlik riskleri, ekonomik riskler vb.” (Lundgren ve McMakin, 2004: 5; Yılmaz, 2010: 33) gibi kategorilere ayırabilir. Buna ek olarak, risk yönetimi, risk analizi, risk değerlendirmesi gibi alanlar da riski yeni bir çalışma sektörü (Furedi, 2001: 29) haline getirmektedir. Halkla ilişkilerin bir alt-disiplini olarak değerlendirilen risk iletişimi de bu sektöre dâhil edilmektedir. Gündelik hayatta giderek geniş bir yer edinen kavrama kitle iletişim araçlarının da ilgisi kaçınılmazdır. Fakat iletişim araçlarının riskler ile ilgili yaydığı mesajların, toplumsal alandaki etkileri tartışma konusudur. Bu noktada risk iletişiminin önemi öne çıkmaktadır.

Risk iletişimi süreçleri de genel olarak bir iletişim sistemi gibi düşünülmelidir. İletişim sistemlerinin en temel unsurları olan kaynak, alıcı, mesaj, araç ve feed-back (geri-bildirim) unsurları risk iletişimi sürecinin de önemli adımlarıdır. Fakat risk iletişimi sürecinde en çok dikkat edilmesi gereken noktalardan biri geri bildirim dikkate alınması ve bu doğrultuda risklerle ilgili mesajların yeniden düzenlenmesi gerekliliğidir.

Çok genel bir ifade ile risk iletişimi sürecinde kaynak, konunun uzmanı kişiler ve risklerle ilgili kuruluşlar iken mesajın içeriği, riskle ilgili aydınlatıcı ve açıklayıcı bilgiler ile enformasyonlardır. Amaç, bu bilgi,

enformasyon, haber, görüş, istek ve beklentilerin karşılıklı iletilmesi iken hedef kitle, risklerden “doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen etkin ve edilgen bireyler ve gruplar”dır (Yakut, 2008: 26).

Beck’in (1996: 46) de vurgu yaptığı gibi risk toplumu “aynı zamanda bilim, medya ve enformasyon toplumu”dur. Bu nedenle risk iletişimi sürecinde kitle iletişim araçlarının vazgeçilmez bir öge olduğu sürekli yinelenmektedir. Risk iletişimi sürecinde kitle iletişim araçları hem “aktarıcı-verici” (transmitters) hem de “çevirmen” (translators) olarak işlev görmektedir (Covello, 1997: 179). Bu önemli konumun en temel sebeplerinden biri kitle iletişim araçlarının “riskleri görünür yapmadaki” rolü (Çınarlı, 2009: 16) ile riskleri ortaya çıkarma ve ifşa etme konusundaki etkisidir (Cottle, 1998: 11). Aynı zamanda iletişim araçları “toplumun riski algılayış biçiminin şekillenmesinde ciddi bir rol oynar” (Furedi, 2001: 83). Buna göre denebilir ki, kitle iletişim araçlarının risk algılamasını* etkileme gücü, bilinirliği arttırmadaki rolü ile düşünülürse söz konusu araçların risk iletişimi sürecinin önemli bir paydaşı olduğu söylenebilir.

Hemen belirtmekte fayda var ki, kitle iletişim araçlarından kasıt yalnızca televizyonlar, gazeteler ve dergiler değildir. Özellikle büyüme ve yayılma hızı dikkate alındığında internet ve yeni iletişim teknolojilerinin (web-siteleri, sosyal paylaşım ağları vb.) de etkisi dikkate alınmalı ve bu araçlar risk iletişimi sürecinde aktif bir şekilde kullanılmalıdır. Özellikle bilginin ve enformasyonun yayılım hızı çerçevesinde düşünüldüğünde kimi durumlarda internetin gazete ve televizyon gibi araçlardan çok daha etkili olduğu düşünülebilir. Buna göre, özellikle internet ile kurumsal web-sitelerinin kullanımı, karşılıklı etkileşim ile diyaloga dayanan, iki yönlü interaktif iletişim ihtiyacını daha kolay karşılamaktadır (Capriotti, 2007: 326; Taylor ve Kent, 2007: 141). Leichty’nin de belirttiği gibi (akt. Capriotti, 2007: 327) “internet şirketlerin, toplumun ihtiyaçlarına, taleplerine ve çok çeşitli şikâyetlerine cevap verme açısından hız ve zaman kazandıran aynı zamanda esnekliği arttıran ve kişiselleştirmelere imkân veren bir araç”tır. Buradan da anlaşılacağı gibi, risk iletişimi stratejileri açısından internet ve kurumsal web-siteleri giderek daha önemli araçlar haline gelmekte aynı zamanda iletişim uygulamaları açısından yeni imkânlar yaratmaktadır (Capriotti, 2007: 327). Özellikle internetin sunduğu en olumlu özellik karşılıklı ve iki yönlü iletişimi mümkün kılmasından dolayı organizasyonların feed-back (geri bildirim) (Taylor ve Kent, 2007: 141) almasını kolaylaştırmasıdır.

Geri bildirim yadsınamayacak kadar önemli bir unsurdur. Kimi durumlarda kitle iletişim araçları “risk değerlendirmesiyle ilgili hatalı bilgilendirme ve algılama kaynaklarından” (Güler ve Çobanoğlu, 1997: 49)

* Yazılı basının toplumdaki risk algısını etkilemesi üzerine örnek bir çalışma için; Gamze Yetkin Cılızoğlu ve İdil Sayımer’in birlikte yürüttükleri çalışma incelenebilir. Bkz. Cılızoğlu G.Y. ve Sayımer İ. (2009). “Yazılı Basında Risk Algılamasının Oluşturulması Süreci: Küresel Isınma Örneği.” Marmara İletişim Dergisi, Temmuz. 7-21.

birisi olabilmektedir. Bunun en temel nedeni ise iletişim araçlarında kimi bilgilerin ve haberlerin gerçek olmayan bir biçimde yansıtılması, “risklerin olasılığının abartılması ve sonuçlarının deforme edilmesi” (Çınarlı, 2009: 16) ile toplumu ve bireyleri korku ve paniğe yöneltecek ifadelerle aktarılmasıdır. Özellikle bireylerin tepkilerine, riskleri algılama ve anlama düzeylerine göre mesajlar yeniden gözden geçirilmelidir. Bu gibi durumlarda toplumdan ya da bireylerden alınan “geri bildirim”ler çerçevesinde mesajların yeniden planlanması (Covello vd., 2004: 174) gerekmektedir.

Kitle iletişim araçlarından sunulan mesajların daha önce de belirtildiği gibi, toplumda korku ve paniği yatıştırabileceği gibi bireylerde panik, endişe ve korku gibi duyguları yaratabileceği iddia edilebilir. Buna göre bazı çalışmalar risklerle yaşamının, risklere maruz kalmanın ya da risk bilincinin “endişe yarattığı” (Wilkinson, 2001) düşüncesi ile oluşturulmaktadır. Risk iletişiminin buradaki kritik rolü bireylerin duygu, düşünce ve eylemleri üzerindeki etkisidir. Buna göre, “bireyleri riskler konusunda bilgilendirerek, riskten kaçınma davranışına yönelik bir motivasyon” (Turner, 2007: 115) sağlanabilmektedir. Özellikle kitle iletişim araçlarının risklerle ilgili sürekli olarak olumsuz sonuçlara yaptığı vurgu (Lundgren ve McMakin, 2004: 272-273) kaçınma davranışını pekiştirmektedir. Furedi’nin kavramsallaştırmasını kullanarak ilerlersek kitle iletişim araçları “korku kültür”ünün yaratılmasının veya var olan korkunun pekiştirilmesinin bir aracı haline gelmektedir. Özellikle toplumun sonuçlarını kestiremediği ve bilemediği olaylara karşı endişe duymaları çok yaygın bir davranıştır. Buna göre, iletişim araçlarından yayılan mesajların niteliği ve içeriği de toplumu etkilemekte ve Köse’nin de belirttiği gibi (2007: 44) “aşırı güvensiz ve saplantılı bireyler” yaratılmaktadır. Böylece toplum ve bireyler, iletişim araçlarının da mesajları ile desteklediği “riskten kaçınma stratejileri” (Furedi, 2001: 44) geliştirilmektedir. Kitle iletişim araçları tarafından da sürekli olarak yinelenen ve tekrarlanan bu söylem sonucu “kendi yaşamımızın üzerinde kontrol sağlamanın olumsuzlandığı ve güvenliğin tek tek bireysel boyutlarla sağlanmayacak denli küresel boyutları bulunduğu” (Köse, 2007: 50) bireylere ve topluma işlenmektedir. Aynı zamanda Çınarlı’nın (2009: 16) da belirttiği gibi, kitle iletişim araçlarının bu tutumu korku kültürünü beslediği gibi “küresel sistemin status quo’sunun sürdürülmesine” katkıda bulunmaktadır.

İletişim araçlarının risk algılamasını olumsuz etkilemesinin bir sebebi ise, risklerle ilgili mesajların iletilme sıklığında ve iletim biçiminde yaşanan değişimdir. Buna göre, Furedi’nin (2001: 14) aktardığı gibi, yapılan bir çalışma gazetelerde “risk altında” kavramının kullanımının 6 yıllık (1994’den 2000’e) bir süre içinde 9 kat arttığını ortaya koymuştur. Böylece topluma risk altında olduğu düşüncesinin sunulması ve aktarılması toplumu daha çok endişeye sürüklemektedir ve böylece en basit gündelik eylemler ya da alışkanlıklar bile birer “risk unsuru” (Furedi, 2001) haline dönüşmektedir. Aynı zamanda Giddens’in (2000: 38) da söylediği gibi yaşamak bile başlı başına bir risktir. Yine Furedi’nin (2001: 33) aktardığı başka bir örnek kitle

iletişim araçlarından sunulan mesajların toplumu etkileme gücünü daha net açıklamaktadır. Bu örnek ışığında, “yemek yeme” davranışını inceleyen bir grup araştırmacının 1947’de yaptığı çalışmanın sonuçlarına göre, “yemek istediğim şeyi yerim” diyenlerin sayısı %80 “yediklerime dikkat ederim” diyenlerin sayısı ise %20 iken 1996 yılında aynı araştırmacının tekrar edilmesi sonucu “yemek istediğim şeyi yerim” diyenlerin sayısı %58’e düşmüş “yediklerime dikkat ederim” diyenlerin sayısı ise %41’e yükselmiştir. Bunun nedenini ise çok basit bir akıl yürütme ile iletişim araçlarının iletildiği -temiz ve sağlıklı olmayan gıdalar, genetiği değiştirilmiş organizmalar, sağlıksız üretim koşulları gibi haberler-, mesajların etkisinde bulmak mümkündür. Aynı zamanda belirtmek gerekir ki, özellikle bu çalışmanın bile üzerinden on yılı aşkın sürenin geçmesi günümüzde benzer bir çalışma yapma ihtiyacını doğurmaktadır. Özellikle “son on yılda yeni tehlikelerin (risklerin) sayısında gözle görülür bir patlama yaşanmıştır” (Furedi, 2001: 47) ve artan risklerle ilgili haberler ile mesajlar iletişim araçları tarafından çok daha fazla gündeme getirilmekte ve bunun sonucu olarak toplum bu haberlerden daha çok etkilenmektedir.

3.2. Kitle İletişim Araçlarından İletilen “Risk” İçerikli Mesajların Özellikleri

Risk iletişimi sürecinde esas sorun risklerle ilgili haberlerin ya da bilgilerin iletilmesi değildir, esas sorun bu bilgilerin ve haberlerin nasıl iletildiği ile mesaj içeriğinin nasıl oluşturulduğudur. İletilen mesajların içeriğinin ya da risk iletişimi stratejilerinin doğru ve etkili bir biçimde oluşturulması gerekmektedir. Etkili olmayan ya da iyi planlanmayan bir risk iletişimi süreci Morgan’ın (2002: 4) da vurguladığı gibi, risklerin neden olabileceği tehlikelerden ve tehditlerden daha büyüklerine neden olabilmektedir. Bu doğrultuda kitle iletişim araçlarından iletilen risklerle ilgili mesajların “sosyal yapıyı” (social construction) oluşturma ile “sosyal çatışma ve çekişme” (social contestion) ortamını yaratmada etkili bir araç olduğu söylenmektedir (Cottle, 1998: 8). Bu nedenle risk konulu mesajlarda iletilecek bilgiler ya da enformasyonlar dikkatlice hazırlanmalıdır.

Risk iletişimi çalışmalarının çoğu etkili bir risk iletişimi sürecinin nasıl oluşturulacağı üzerine kurulmuştur (Covello, 1997: 180). Bu nedenle etkili bir risk iletişimi için mesajların hazırlanması sürecinde dikkat edilmesi gereken pek çok unsur bulunmaktadır. Buna göre bu bölümde, kitle iletişim araçlarından iletilen risk konulu mesajların oluşturulması sürecinde dikkat edilmesi gereken faktörler üzerinde durulacaktır. Mesajın içeriği, oluşturulması, kaynağı, iletim araçları, hedef kitlenin özellikleri, hedef kitleden alınan geri bildirimler gibi pek çok konuya bu bölümde değinilecektir.

Öncelikli olarak iletilecek mesajların “şeffaf, açık ve anlaşılabilir” olması gerekmektedir. Buna göre Palenchar ve Heath’in (2007: 124) de belirttiği gibi, şeffaflık “sadece bilgi ile ilişkili değildir: etkili ilişkiler kurabilmek için hissedarlarla/paydaşlarla birlikte gerekli olan bilincin

(bilginin) kazanılması, paylaşılması ve üretimi için aktif katılımın yaratıldığı bir süreçtir”. Hon ve Grunig’in (akt. Palenchar ve Heath, 2007: 124) de belirttiği gibi şeffaflık aynı zamanda “kuşkuları ortadan kaldırmak adına açıklama yapma” ile olayları, durumları “ifşa etme”nin bir yoludur ve iletişim stratejileri açısından önemli bir parçadır. Esas olarak şeffaflık ile kastedilen iletilen mesajın karmaşık olmaması, kolay anlaşılır ve açık olması ve iletilen bilginin toplumun geniş kesimleri tarafından anlaşılacak bir biçimde aktarılmasıdır. Kolay anlaşılabilen, anlaşılabilir olmayan mesajlar amacına hizmet etmeyeceği gibi toplumda risklere karşı olumlu ya da doğru bir farkındalık yaratmayacaktır. Bu nedenle ilk olarak mesajların netliğine, anlaşılabilir olmasına dikkat etmek gerekmektedir.

Mesajları oluştururken mesajın netliğini etkileyen bir unsurda seçilen kelimeler ile bilginin aktarım ve ifade ediliş şeklidir. Bir olay aktarılırken toplumda daha çok korku ve endişe yaratacak cümlelerin veya ifadelerin seçilmemesi önemlidir. Buna göre, seçilen kelimelerin bir “değer taşıdığı” ve kelime seçiminin risk iletişiminde önemli bir rol oynadığı söylenebilir (Palenchar ve Heath, 2007: 126). Böylece Palenchar ve Heath’ın (2007: 126) da belirttiği gibi, seçilen kelimeler ve ifadeler, mesajın üzerine nasıl düşünüldüğünü, nasıl algılandığını, nasıl kabul edildiğini belirlemektedir. Aynı zamanda kelime seçimi kadar yorumlanış tarzı, riski tanımlamak için faydalanan semboller, metaforlar da en az kelime seçimi kadar risk algılayışını etkilemektedir (Kasperson’dan akt. Furedi, 2001: 85).

Bunların yanı sıra mesajı oluştururken en önemli unsurlardan bir diğeri de mesajın içeriği kadar mesajın kaynağıdır. Etkili risk iletişimi süreci için yetkili ve güvenilir kaynaklara (Morgan vd., 2002: 4) ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle risklerle ilgili mesajlar oluşturulurken konusunun uzmanı olan kişilerden yararlanılması gerekmektedir. Böylece kaynağın güvenilirliği ile kaynaklar arası çelişkilerin olmaması ve tutarlılık (Yakut, 2008: 47; Arkin, 2004: 132) göz ardı edilmeyecek bir konudur. Bu durum iletilen mesajların hem toplumda güven yaratılmasını hem de mesajın anlaşılabilir ve doğru bilgiler içermesini etkiler. Buna göre, Morgan’ın (2002: 8) vurguladığı gibi, kaynak konu ile ilgili kendi duygu, düşünce ve görüşlerine yer vermeden, bunlarla toplumu etkilemeden, insanların bağımsız karar almalarını sağlayacak, ihtiyaç duydukları bilgiyi temin etmelidir. Böylece sunulan mesajlarla amaçlanan, her şeyden önce bireylerin ihtiyaçlarını ve gereksinimlerini karşılayabilmelerine (Arkin, 2004: 132) imkan vermesi “ikna edici bir araç olması” ve bireyleri “motive etmesi”dir (Yakut, 2008: 46).

Mesajın içeriği oluşturulurken dikkat edilmesi gereken bu unsurlar – açıklık, kaynak ve mesajın ifade biçimi- genel olarak güven sağlamaya yöneliktir. Risk iletişiminde en önemli unsurlardan biri de “güven”dir (Williams, 1998: 392; Covello, 1997: 181). Buna göre, etkili bir risk iletişimi planı güven unsurunu göz ardı edilerek gerçekleştirilemez. Güven oluşturmadaki başarısızlık risk iletişimi sürecini de başarısız kılacaktır

(Sellnow vd., 2009: 9). Özellikle güvensizlik duygusu korku ve kızgınlığı da arttıracaktır. Buna göre, Furedi'nin (2001: 170) söylediği gibi, "riskler karşısında duyulan korku güvenin azalmasıyla doğru orantılıdır". Aynı zamanda yapılan çalışmalar göstermiştir ki, "kızgınlık mesajın etkisini zayıflatmaktadır" (Turner, 2007: 117). Böylece güven sorununun endişe, şüphe ve korkuyu pekiştirdiği söylenebilir. Bu nedenle risk iletişiminin etkili bir biçimde sürdürülmesi için her şeyden önce güvenin sağlanması ya da güven sağlamaya yönelik uygulamaların yapılması gerekmektedir.

Mesajın iletileceği araçlar ve hedef kitlelerin özellikleri risk iletişimi planlaması sırasında dikkat edilmesi gereken başka bir unsurdur. Buna göre, doğru araçları ve kanalları kullanmak ile hedef kitlenin kendilerine özgü unsurlarına göre mesajları düzenlemek (Yakut, 2008: 52-53) gerekmektedir. Mesajlar oluşturulurken tek bir hedef kitleden bahsetmek mümkün değildir buna göre, çok farklı demografik özelliklere sahip pek çok farklı hedef kitle bulunmaktadır ve bu doğrultuda farklı algı ve bilgi düzeyi ile yaşam biçimi bulunan hedef kitlelere göre mesajların oluşturulması gerekmektedir (Arkin, 2004: 130). Aksi halde mesajlar istenilen ya da hedeflenen etkiyi yaratmayacağı gibi, açık ve anlaşılabilir olmadığından dolayı amaçlanan sonuca ulaşmak mümkün olmayacaktır.

Son olarak ise, risk iletişimi açısından mesajların etkinliğinin artırılması, daha etkili risk iletişimi çalışmaları için geri bildirimlerin değerlendirilmesi gerekliliğinden bahsedilmelidir. Genel olarak tüm iletişim çabalarının daha başarılı olmasını sağlayan geri bildirim mekanizması risk iletişimi sürecinde de aynı etkiyi yaratmaktadır. Buna, düzenli ve sürekli geri bildirim almak ve bunun sonucunda mesajları yeniden oluşturmak risk iletişimi sürecinin daha etkili olmasına imkan vermektedir (Sellnow vd., 2009: 26; Lundgren ve McMakin, 2004: 19). Böylece herhangi bir yanlış bilgilenmenin, yanlış anlamının önüne geçilebilir ve söylentilerin, gerçek dışı bilgilerin düzeltilmesi sağlanabilir (Sellnow vd., 2009: 171). Geri bildirim almak böylece toplumda hem bilginin daha sağlıklı paylaşımına olanak verirken hem de risklerin nasıl algılandığına dair bir fikir yaratmaktadır.

Sonuç olarak, tüm bunlardan da anlaşılacağı gibi, kitle iletişim araçlarından iletilen mesajların içerikleri, mesajların yapısı ve biçimi, mesajın kaynağı gibi pek çok unsur risk iletişimi sürecinde dikkate alınması gereken ve üzerinde özellikle titizlikle çalışılması gereken unsurlardır. Fakat belirtmekte fayda vardır ki, risk iletişimi uygulayıcılarının sorumluluk duygusu ile hareket etmelerinin öneminin yanı sıra iletişim araçlarının da, habercilerin de risklerle ilgili bilgilerin aktarımında, mesajların oluşturulması sürecinde aynı sorumluluğu benimsemesi (Lundgren ve McMakin, 2004: 279), "sorumlu bir habercilik anlayışı ile hareket etmesi" (Çınarlı, 2009: 17) beklenmektedir. Buna göre, kitle iletişim araçlarından iletilen mesajların risk iletişimi uygulayıcısının kontrol ve denetiminde yürütülmesi, iki yönlü iletişime imkân vermesi, tüm paydaşların ihtiyaçlarını dikkate alması, gerçekçi ve doğru

bilgiler ışığında oluşturulması, yanlış anlamaları engelleyecek açık, net ve tutarlı yapıya sahip olması gerekmektedir. Bunun aksi süreçler toplumda risk algısını negatif etkileyebileceği gibi toplumdaki panik, korku ve endişe ortamını pekiştirecektir.

SONUÇ

Günümüz toplumlarını “risk toplumu” olarak tanımlayan teorilerin de belirttiği gibi, riskler gündelik hayatımıza büyük oranda etki etmektedir ve günümüz koşullarında risklerden kaçınmak pek de mümkün gözükmemektedir. Son yıllarda yaşanan pek çok olay (küresel ısınma, ekolojik ve endüstriyel felaketler, küresel salgın hastalıklar vb.) bize risklerin etkilerinin ne kadar geniş coğrafyalara yayılabildiğini göstermektedir. Bu yayılmanın ve etkilerin yanı sıra, aynı zamanda iletişim imkânlarının da artması sayesinde risklere karşı toplumun duyarlılığı artmıştır. Bu nedenle hem toplumsal farkındalığın artması, hem iletişim araçlarının yaygınlaşması hem derisklerin küresel boyutları nedeniyle risk iletişimine duyulan ihtiyaç giderek kaçınılmaz hale gelmiştir.

Bu doğrultuda özellikle halkla ilişkiler disiplini açısından “risk iletişimi” son yıllarda giderek önem kazanmaktadır. Aynı zamanda kitle iletişim araçlarının risklere karşı ilgisi bu önemi pekiştirmektedir. Ancak kitle iletişim araçlarından iletilen “risk” konulu mesajların toplumsal alandaki etkileri tartışma konusudur. Buna göre mesajların toplumsal alanda huzur ve düzeni oluşturabileceği gibi korku ve paniği yaratabileceği de gözlemlenmektedir. Bu nedenle mesajların oluşturulması sürecinde pek çok faktöre dikkat edilmesi ve özenli ve titiz bir çalışmanın yürütülmesi de gerekmektedir.

Sonuç olarak denebilir ki, risklerle sarılmış bir dünyada risklerin etkilerini yadsımamak, toplumu bu konuda doğru ve planlı bir biçimde bilgilendirmek ve risk iletişimine gereken önemi vermek günümüz modern toplumlarında kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

- Arkin, Elaine Bratic (2004). "Translation of Risk Information for the Public Message Development." *Effective Risk Communication: The Role and Responsibility of Government and Nongovernment Organizations*. Vincent T. Covello, David B. McCallum, Maria T. Pavlova (der.) içinde. New York&London: Plenum Press.
- Bauman, Zygmunt (2003). *Modernlik ve Müphemlik*. Çev., İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı.
- Bayhan, Vehbi (2002). "Risk Toplumu." *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. 19: 188-203.
- Beck, Ulrich (1996). *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage Publications.
- Beck, Ulrich (2005). *Siyasallığın İcadı*. Çev., Nihat Ülner. İstanbul: İletişim.
- Capriotti, Paul (2007). "Chemical Risk Communication Through the Internet in Spain." *Public Relation Review*. 33 (2007): 326-329.
- Cılızoğlu, Gamze Y. ve Sayımer, İdil (2009). "Yazılı Basında Risk Algılamasının Oluşturulması Süreci: Küresel Isınma Örneği." *Marmara İletişim Dergisi*. Temmuz: 7-21.
- Cottle, Simon (1998). "Ulrick Beck, 'Risk Society' and the Media." *European Journal of Communication*. Vol. 13(1): 5-32.
- Covello, Vincent T. (1997). "Risk Perception, Risk Communication and EMF exposure: Tools and Techniques for Communicating Risk Information." *Risk Perception, Risk Communication and Its Application to EMF Exposure*. R.Matthes, J.H. Bernhardt, M.H.Repacholi (der.) içinde. München: Markl-Druck.
- Covello, Vincent T., McCallum David B. ve Pavlova, Maria (2004). "Inventory of Government Risk Communication Programs." *Effective Risk Communication: The Role and Responsibility of Government and Nongovernment Organizations*. Vincent T. Covello, David B. McCallum, Maria T. Pavlova (der.) içinde. New York&London: Plenum Press.
- Çelebi, Aykut (2001). "Risk ve Olumsuzluk: Sosyal Teori-Sosyal Felsefe İlişisini Anlamaya Yönelik İki Anahtar Kavram." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. C.56(1): 23-52.

- Çınarlı, İnci (2005). "Risk İletişimi Açısından SARS (Şiddetli Akut Solunum Sendromu) Salgını." *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*. Haziran. Sayı: 02: 55-69.
- Çınarlı, İnci (2009). "Risk Toplumu'nda Sorumluluk Kavramı ve Medyanın Risk İletişimindeki Rolü Üzerine." *Belirsizlik Toplumu'nun Krizi*. İnci Çınarlı (der.) içinde. İstanbul: Beta.
- Furedi, Frank (2001). *Korku Kültürü: Risk Almamanın Riskleri*. Çev., Barış Yıldırım. İstanbul: Ayrıntı.
- Giddens, Anthony (2000). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*. Çev., Osman Akınhay. İstanbul: Alfa.
- Giddens, Anthony (2010). *Modernliğin Sonuçları*. Çev., Ersin Kuşdil. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Güler, Çağatay ve Çobanoğlu, Zakir (1997). *Risk İletişimi ve Risk Yönetimi*. Ankara: Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi No.47.
- Heath, Robert L. ve Palenchar, Michael (2000). "Community Relations and Risk Communication: A Longitudinal Study of the Impact of Emergency Response Messages." *Journal of Public Relations Research*. 12(2) : 131-161.
- Keyman, Fuat (1995). "Küçülen ve Parçalanan Dünyada Siyaseti Anlamak." *Toplum ve Bilim*. No:68: 41-64.
- Köse, Hüseyin (2007). "Yeni Risk Tanımlamalarında Küresel Medya." *Selçuk İletişim Dergisi*. 5,1: 42-51.
- Kumar, Krishan (2004). *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*. Çev., Mehmet Küçük. Ankara: Dost.
- Luhmann, Niklas (1993). *Risk: A Sociological Theory*. New York: de Gruyter.
- Luhmann, Niklas (1996). "Modern Society Shocked By Its Risks." Social Sciences Research Centre Occasional Paper 17. <http://hub.hku.hk/bitstream/10722/42552/1/17.pdf>. [27.11.2010].
- Lundgren, Regina E. ve McMakin, Andrea H. (2004). *Risk Communication: A Handbook for Communicating Environmental, Safety and Health Risks*. Columbus: Battelle Press.

- Morgan, M. Granger ve Fischhoff, Baruch ve Bostrom, Ann ve Atman, Cynthia J., (2002). *Risk Communication: A Mental Models Approach*. New York: Cambridge University Press.
- Palenchar, Michael J. ve Heath, Robert L. (2007). "Strategic Risk Communication: Adding Value to Society." *Public Relation Review*. 33 (2007) : 120-129.
- Sellnow, Timothy L. ve Ulmer, Robert R. ve Seeger, Matthew W. ve Littlefield, Robert S. (2009). *Effective Risk Communication: A Message Centered Approach*. New York: Springer.
- Slattery, Martin (2008). *Sosyolojide Temel Fikirler*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Taylor, Maureen ve Kent, Michael L. (2007). "Taxonomy of Mediated Crisis Response." *Public Relation Review*. 33 (2007): 140-146.
- Turner, Monique Mitchell (2007). "Using Emotion in Risk Communication: The Anger Activism Model." *Public Relation Review*. 33 (2007): 114-119.
- UNESCO (2006), "World Health Report." By Means of Water We Give Life To Everything.
http://www.unesco.org/bpi/wwap/press/pdf/wwdr2_chapter_6.pdf. 204-237. [27.11.2010].
- Wilkinson, Ian (2001). *Anxiety in a Risk Society*. New York: Routledge.
- Williams, David E. (1998). "Expanding the Crisis Planning Function: Introducing Elements of Risk Communication to Crisis Communication Practice." *Public Relation Review*. 24 (3) : 387-400.
- Yakut, İnci (2008). *İletişim Bilimi Perspektifinden Risk İletişimi Stratejileri*. İzmit: Umuttepe.
- Yılmaz, Cevdet (2010). *Risk Kapıyı Kırınca*. İstanbul: Libra.